

Kozma Lajos üdvözléte

KÉPESLAPOK ÉS ALKALMAZOTT GRAFIKÁK

Maczó Péter

A dekoratív minták a design gyümölcsei, a kultúrák mércéinek tekinthetők.

WILLIAM FEAVER

Mottóként választott szerzőnk művészeti kritikus, az *Observer* szerzője, de festő és producer is egy személyben.

A jubileumi cikk főszereplője pedig elsősorban építész és bútortervező, nyomdai-grafikai körökben azonban a Kner nyomda alkotói köréhez tartozott. Jellegzetes motívumai adták a 20. század első felében Gyomán készült könyvművészeti alkotások karakterét.

A kis emberke, aki a kor szokásai szerint vásárról vásárra vitte, és ponyván árulta portékáját (a könyvet) – ma is jó ismerősünk: a Kner Nyomda arculati jeleként találkozhatunk vele.

Az érvényesülésért nem verekedtem soha. Jöttek jó emberek, és rendelték nálam könyvet, bútort, lakást, házat, ahogy szomszéd-ban a nemes csizmadiánál papucsot, cipőt, csizmát.

Igyekeztem derekasán megfelelni a feladatnak... – írja Kozma Lajos őszinte szerénységgel. Kner Izidorról és Imrével 1917-ben ismerkedett meg és Imre egy évre rá (Selmecbányán) felkérte, hogy a nyomda számára tervezzen. Nemcsak illusztrál, sokkal inkább arculatot alkot: díszítő motívumai, amelyeket leginkább barokkosnak szokás nevezni, a könyvek dekor kereite és zárómotívumai, valamint számos szignetje – a kor technikai lehetőségei szerint vagy metszetekként vagy (utóbb, és ezek közül számos Haiman György révén a néhai Iparmű-

vészeti Egyetem grafikai műhelyében még fellelhető volt) galvanoklisék gyanánt kerültek a magasnyomtatás szedett szövegei közé. Architektúrájuk jellegzetes, sajátosan erős és markáns, az art deco jegyeivel.

A Kner nyomda azonban nem csak (vagy főleg nem?) könyvkiadóként alakult. A napi megélhetést – különösen eleinte – környező vállalkozások és közgazdászok cégei számára készített, mai napig nem túl vonzó

tervezői feladatnak tartott formanyomtatványai jelentették. Ezek kivitelezésében azonban új minőséget hozott a nyomda. A szélesedő megbízói kör, a helyi társasági élet, és más (ma azt mondanánk, ephemera jellegű) alkalmi nyomtatványai is kiemelkedett a korabeli átlagból. Törekvésük tudatos és átgondolt volt.

Amíg a nyomda általános irányításában Kner Izidor (egészen 1930-ig) vezető szerepe kétségtelen, a bővülő kiadói tevékenységet Imre fia vállalta fel. Ezt a szerepet – a kultúra támogatását – a tulajdonosok

művészi elhivatottsága ápolta: Kner Imre a Magyar Bibliophil Társaság munkájában is szerepet vállalt, és a szép könyvek érdekében kezdeményezője volt az *Év öt legszebb könyve* verseny elindításának. Knerék a régi irodalmi értékek megőrzésén túl – a maguk módján, vagyis nyomdai lehetőségeik szerint – mecénásai voltak a magyar költészetnek. Jó barátsággal Balázs Béla és Szabó Lőrinc, József Attila és

Osvát Ernő iránt, akiknek könyveit kiadták. Míves tevékenységüket Kodály Zoltán levélben köszönte meg...

Kozma Lajos szinte a legtöbb kötetben nyomot hagyott díszes iniciaisokkal, szövegzáró motívumokkal vagy a borítót keretbe foglaló körzeteivel.

Kicsit kilóg a sorból, s talán épp ezért, ezúttal – közeledvén az év vége – némi aktualitást kínál német nyelvű fedéltokba rendezett 12 üdvözlőlapját bemu-

tató kollekciója, amely a gyomai Kner Múzeumban látható. Noha munkásságára Kozma-barokk jelző használatos, és ezt a könyvészeti munkáiban jól felismerhetjük, valójában (és részleteivel) a népi művészet (sőt a keleti kultúra) jegyei tárulnak közzeteiben. Bár grafikai tevékenysége igen dekoratív, itt, ezeknél a postai feladásra készült képeslapoknál az illusztráció a domináns. Mégpedig alkalom szerint: ami

karácsonyi, ott gyermek a bölcsőben, karácsonyfa, vagy az ünnepkörhöz igazodóan (újévi jókívánságok) bőségszaru és ördög jelenik meg. Húsvétra szánt irdatlan nyula piros csizmás kandúr is lehetne, báránkját számtalan apró dekorációs elem (mint tavaszi réten a virág) öleli körül. A lapok alján kis szalagnyi sáv, girland (többségében a jellemző Kozma-motívummal), hogy a címzett nevét vagy üdvözle-

tünket beírassuk. Nem tudok a gondolatától szabadulni, hogy ezek a hercigségek éppen azért ilyenek, mert a német igényekhez igazodott a grafikus. Nekem a 19. századi Heinrich Hoffman Struwwelpeter könyvecskéje jut eszembe, amely az engedetlen gyerekek különféle megbüntetését verses képekben meséli el. Vagy (igaz, csak némileg!) Wilhelm Bosch doktor vásott kölykei: Max und Moritz, akik kegyetlen csínyte-

véseikkel szomorítják meg az emberiséget. De ez nyilván egy téves reflex, hiszen itt csupa öröm látható, és ez így is van rendjén: békesség a földön és az emberekhez jóakarát. Kozma Lajos könyvillusztrációi a bécsi szecessziót súrolják (és már nem nevezek meg senkit) – csak két könyvét említem, Révész Béla novellás és Ady Endre ínyenc verses kötetét. Fametszeteit külön tónusra tettem: ezek azok a munkái, amelyeket igazán szépnek tartok,

és stílusában rajzának finom részleteivel, arányaival a legkarakteresebb Kozma-grafikának érzek az ex librisek mellett. Külön érdekesség, bár némi topográfiai fenntartásom azért lenne, ám az ünnep okán, (hogy tudniillik 125 éve született) ez feledhető – az építész irodájának átköltözésére készített alkalmi nyomata igazi csemege, vidám, fricskának is beillő invitáció, kiikszelt régi címmel, felhajtható füllel – info-design –, ahol a Dunapart,

a füstölgő sétahajó és a szöveg horizontális komponálása a technikai lehetőségeket ügyesen használja fel. Na ja, ama Palatinus ház még ma is létezik. Aki pedig az építész házaira kíváncsi, ajánlom, sétáljon el az Atrium moziig, melynek belső világa impozáns art deco alkotás. Bútorait pedig a Műcsarnok jubileumára emlékező kiállításain lehet megtekinteni.